

3.1.4. Laboratuvar Deneyleri

Saha araştırmalarıyla gerçekleştirilen yoklamalar kadar deneyler de iletişim araştırmalarında 50 yıldır uygulanmaktadır. Deneysel araştırmalar, medyanın izleyiciler üzerindeki etkilerine yönelik olduğu kadar kullanımına ilişkin de gerçekleştirilmiştir. İlk deney uygulamaları 2. Dünya Savaşı sırasında düşman propagandasının etkilerini kırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. 1960'lı yıllardaysa iletişim aralarıнын şiddet üzerine etkisiyle ilgili çeşitli deneysel araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

Sosyal bilimlerde bir deneyin başlaması için araştırcının denetleyebildiği veya yönlendirilebildiği bir durumun yaratılarak, bu durumun sonuçlarına ilişkin olası beklentilerin ortaya konması gerekir. İletişim araştırmalarına ilişkin olarak deneyler çoğunlukla bir kişi veya bir gruba medya etkisinin uygulanması ve sonrasında bu itkiye tepkilerin alınmasıyla oluşturulmuştur.

Deney yle düzenlenir ki, sonuç olarak belli tepkilere belli medya etkilerinin yol açtığı söylenebilir. Dolayısıyla, şiddet içeren çizgi filmler izlettirilen çocukların, izlettirilmeyenlere kıyasla daha fazla şiddet kullanacakları doğrultusunda bir denenceler takımı kurulur. Örneğin, ocuklara şiddet içeren film parçasının seyrettirilmesinden sonra, belli durumlara tepkilerinde şiddetin ortaya çıkıp çıkmadığı araştırılır. Film parçasının izlettirilmesi nedeniyle tepkilerde de şiddetin artmasını saptayabilmek için, film izlettirilmeyen veya şiddet içermeyen bir film parçası izlettirilen grubun da aynı sorulara veya durumlara tepki vermesi gerekir. Çünkü, deney araştırmalarını yapanlara göre, ancak şiddet içeriğini grenle, görmeyen kişi veya grupların karşılaştırılmasıyla, medya etkisinin etkili olup olmadığı saptanabilir. şiddet içeriği gösterilmeyen ocuk kümesi, sosyal bilimlerdeki deney uygulamalarında "kontrol kümesi" olarak tanımlanır. Diğer kmeyeyse "deney grubu" denir. Aynı kavramlar fen bilimlerinde de kullanılır. Örneğin laboratuvarında belli miktarda bir sıvı verilen

fareler, deney kümesidir; verilmeyenlerse kontrol kümesi. Sosyal bilimlerde de deneysel araştırmalarda kişi veya grupların bulunduğu ortama “labaratuar” adı verilmektedir.

Deneyle, yoklamalara kıyasla çok daha küçük gruplar üzerinde gerçekteştirilir. Yoklamalarda, belli bir kesime genelleme yapılacak birimlerin sayısını saptamak ve genelleme yapmak mümkündür. Oysa, labaratuarda seçilen kişi veya grupların geneli ne kadar temsil edeceğine ilişkin bir saptama yapmak mümkün değildir. Labaratuar deneylerinde, kullanılan kişi ve gruplardan genelleme yapmak doğru değildir. Ancak deneysel araştırmada kontrol ve deney gruplarının seçiminde gelişigüzel (Bakınız: olasılıkçı örnekleme bölümü) yöntemler uygulanabilir. Bunun nedeni, belli bir grup içinden, gelişigüzel yöntemlerde hangilerinin deney hangilerinin kontrol grubu olacağının saptanmasıdır.

Deneylein güçlü yanı, neden-sonuç ilişkilerini kurabilmenin mümkün olmasıdır. Belli bir itkiye verilen tepki doğrudan neden-sonuç ilişkisini kurabilir. Bununla birlikte deneylein pek çok zayıf yönleri vardır ve bu yönleri iyileştirmek için bazı yöntemler geliştirilmiştir. Deneysel araştırmaların gideremeyecekleri en büyük zayıflıkları, yapay ortamlarda araştırmaların yapılmasıdır. Günlük yaşamla uyum göstermeyen bu ortamlarda yapılan araştırmalardan belli sonuçlara varmak doğru olmaz. Örneğin, her gün üç saat şiddet içeren filmleri izleyen çocuklardan bir gruba, labaratuarda şiddet içermeyen çizgi film gösterdikten sonra belli tepkilerini ölçmeye çalışmak ne kadar anlamlıdır? Bu sakıncayı gidermek için önce toplanan grup içinden şiddet içermeyen çizgi filmleri izleyen kesimden deney ve kontrol grupları oluşturma yoluna gidilebilir.

Deneylein ikinci bir zayıflığı da, deneye alınan kişi veya grupların “deneye” girdiklerini bilmelerinden kaynaklanır. Yapay bir ortamda kendilerinden ne elde edilmeye çalışıldığına ilişkin düşünceler geliştiren deney ve kontrol gruplarının vereceği tepkilerin doğruluğu da tartışmaya açıktır. Bu durumdan kaynaklanabilecek bir başka sapma olasılığına “deney yanlılığı” denir. Bu yanlılık, deney ve kontrol gruplarının deneyden ne elde edilmek istendiğini farketmeleri ve bu doğrultuda tepkilerini oluşturmalarıdır. Böyle bir durumda, şiddet içermeyen filmi izleyen çocuklar,

tepkilerini şiddet içermeyen doğrultuda verecekler; şiddet filmi izlettirilen çocuklar da şiddet tepkileri vermeye eğilimli olacaklardır. Böyle bir durumda sonuç bütünüyle geçersiz olur. Bu zayıflığı gidermek için grupların hangilerinin deney hangilerinin kontrol grubu olduğunu anlayamayacakları düzenlemeler kullanılır.

Deneilerin diğer zayıflıkları arasında dışsal faktörlerin etkisinin engellenememesi de gelmektedir. Aile ve yetişme ortamlarının pek çok insanın belli bir konudaki tepkisine temel oluşturması mümkünken, tepkinin itki nedeniyle olduğu sonucuna varılması mümkündür.

3.1.5. Deney Modelleri

Klasik deney tasarımı “kontrol gruplu ön sınaama-ardıl sınaama” yöntemidir. Biri kontrol grubu diğeri deney grubu olan en az iki grup oluşturulur, ve itki verilmeden önce ve verildikten sonra tepki ölçülür. Kişiler deney ve kontrol gruplarına gelişigüzel yöntemlerle seçilirler.

3.1.5.1. Kısıtlılık Modelleri

Deneye girebilecek kişilerin sayısı, ayrılan bütçe gibi çeşitli sınırlamalar nedeniyle klasik tasarımdan daha serbest tasarımların da uygulandığı görülmektedir. Bunlardan biri ön sınaamanın yapılmadığı, sadece ardıl sınaamanın yapıldığı yöntemdir (Jensen, 2002: 224). Örneğin, bir grup izleyiciye belli bir haber bülteni izlettirildikten sonra, izledikleri haber konularında bulunan bilgilerden ne kadar edindikleri sınırlanarak ölçülür. Bu durumda ön sınaama olmadığı için, gruptaki kişilerin, izlemenin gerçekleşmesinden önce ne tür bilgilere sahip olduklarını bilmek mümkün değildir.

Sınırlı kaynaklarla çalışıldığı durumlarda kullanılan bir başka yöntem de, tek bir gruba hem ön sınaama hem de ardıl sınaama yapmaktır. Bu durumda kontrol grubu olmadığı için neden-sonuç ilişkilerinin kurulması açısından güçlükler içerir. Haber bültenini izleyen gruptaki kişilerin,

konularla ilgili ne kadar bilgili olduğunu ölçebilir ve sonrasında bültendeki ek bilgilerden neler öğrendiklerini saptayabiliriz. Bununla birlikte kontrol grubu olmadığı için ek bilgilerin (değişimin) izlemeden olduğunu söyleyemeyiz. Araştırma sırasında güdülenen bireyler, daha önceden bildiklerini hatırlamış da olabilirler.

3.1.5.2. Yarı Deneysel Modeller

Ön sınama içermeyen yarı deneysel tasarımlarda en azından kontrol ve deney grupları oluşturulur ve ardıl sınama gerçekleştirilir. Katılımcılar deney ve kontrol gruplarına gelişigüzel yöntemlerce seçilirler ve itkiden sonra sınanırlar. Bu durumda, her ne kadar gruba katılanlardan kaynaklanabilecek yanlılıklar giderilmiş olsa da, ön sınama yapılmadığı için araştırmacıların bir sonuca varmaları zordur.

Yarı deneysel tasarımlara ilişkin bir başka uygulama da “Solomon dörtlü grup tasarımı”dır. Bu tasarımın hedefi, ön sınama sırasında ortaya çıkabilecek olan sapmaların engellenmesidir. Örneğin, ön sınımaya sokulup şiddet davranışı ölçülen çocukların ardıl sınamada önceki aşamaya ilişkin edindiği deneyim nedeniyle özgün tepkilerde bulunmaması mümkündür. Bu sakıncayı gidermek için dört grup oluşturulur. Gelişigüzel yöntemlerle gruplandırılan dört gruptan ikisi ön sınama ve ardıl sınamaya alınır. Ancak diğer iki grup sadece ardıl sınamaya alınır. Ön sınımaya alınanların ardıl sınamaya verdikleri tepkiler; ön sınımaya alınmayanlardan farklıysa, araştırmacı ön sınımanın belli bir etkide bulunduğunu saptar.